

השפעת מבצע צוק איתן על מצבם הרגשי של חניכי כפרי הנוער והפנימיות

שלום רב,

קיץ קשה עבר עלינו, על יקירינו וילדינו. קושי מיוחד חוו אוכלוסיות מוחלשות בעלות קושי להתמודד עם מצבי לחץ ומשבר, בניהם ילדים ובני נוער רבים ברחבי ישראל בכלל ומדרום הארץ בפרט.

לשמחתנו, שנת הלימודים נפתחת ברגיעה ואנו מברכים את חזרתם של החניכים למסגרת הפנימייתית. עם זאת, גורמי מקצוע רבים ממליצים על היערכות לקראת התמודדות הצפויה עם השלכות של האירועים הביטחוניים על אנשי הצוות ועל הילדים ובני הנוער במסגרות החוץ ביתיות.

בחרנו להציג בפניכם מסמך **המתמקד בתחום הטיפול** ובהשלכות המלחמה על מצבם הרגשי והנפשי של החניכים ואנשי הצוות. יש לציין כי הנושא אקוטי במיוחד במסגרות הפנימייתיות בשל מורכבות פרופיל הילדים והקשיים הרגשיים, הלימודיים והחברתיים אותם רבים מהם חווים. המסמך מתבסס על ממצאי מחקרים שערכו קבוצת חוקרים ואנשי מקצוע בתחום בניית חוסן והתמודדות עם טראומה - **פרופ' רמי בנבנישתי, פרופ' רון אבי אסטור, פרופ' רות שיף, פרופ' רות פת-הורנצ'יק ופרופ' דני ברום** וניסיונם בתחום ועל **משאבי ידע ומחקר בנושא**.

יש לציין כי ההמלצות במסמך זה רלוונטיות לכפרי הנוער והפנימיות בכל רחבי הארץ, ולא רק למסגרות הממוקמות בדרום. זאת משום שחניכים המתגוררים בדרום שוהים במסגרות הממוקמות במרחבים גיאוגרפיים שונים, ומשום שאין אנו יודעים בוודאות את השפעות המלחמה על מי שפיזית רחוק משדה המערכה, אך חשוף אליה באזעקות תכופות ובמראות קשים באמצעי התקשורת.

אנו תקווה כי מסמך זה יהיה לכם לעזר ויקנה לכם רקע תיאורטי ויישומי בתחום.

בתפילה לימים שקטים ורגועים יותר,

ענת נחמיה לביא

מנכ"לית הפורום הציבורי
כפרי הנוער והפנימיות בישראל

רקע

מתוך הידע והניסיון שנצברו בארץ ובעולם, ידוע שילדים רבים מגיבים לאירועי מלחמה בקשיים התנהגותיים, לימודיים ופסיכולוגיים, הנמשכים גם זמן רב לאחר שהאירועים הטראומטיים חלפו לכאורה. הקשיים רבים וחריפים במיוחד בקרב אותם ילדים שלהם היסטוריה של טראומות מצטברות, בעיות רגשיות וקשיי התמודדות גם בימים כתיקונם. **יש חשש גדול שילדים ובני נוער השוהים במסגרות חוץ ביתיות הם פגיעים במיוחד.**

כמו כן, במסגרות פנימייתיות, יש לתת את הדעת על מצבם הרגשי של אנשי הצוות משום החשיבות המרכזית שלהם בחיי החניכים. חשוב לתמוך בהם ולבנות את היכולות שלהם כך שיסייעו לבנות את חוסן החניכים כחלק מהמגע היומיומי אתם.

על מנת להבין את השפעות מבצע צוק איתן על מצבם הרגשי של בני הנוער והילדים, נבחן היבטים שונים של המלחמה, ונסקור בקצרה את עיקרי המחקר של פרופ' רמי בנבנישתי ועמיתיו בנושא: "השפעת מלחמת לבנון השנייה על התלמידים בנהריה" (2007) - תלמידי יסודי וחטיבות ביניים. ממצאי המחקר יסייעו לנו בהבנת ביטויי השלכות המלחמה בטווח הקצר והארוך על אוכלוסיית החניכים.

השפעת השהייה במקלטים על הילדים ובני הנוער

השמעת האזעקות והצורך בשהייה במקלטים שיבשו את סדרי היום והפעילויות של הילדים ובני הנוער במהלך חופשת הקיץ. אלו גרמו לפגיעה בשגרת החיים ולערעור תחושת היציבות והביטחון של החניכים. על כן, לחזרה לשגרת הלימודים ולסדר יום קבוע ורווי פעילויות פנאי והעשרה יש חשיבות גבוהה במיוחד.

עזיבת הבית לפרקי זמן לא ידועים

רבים מתושבי הדרום נאלצו לעזוב את ביתם לבתי קרובי משפחה ומכרים, לקיבוצים, למשפחות מארחות ולמסגרות שפתחו את שעריהן לטובת תושבי הדרום. חלק מהתושבים עזבו את ביתם למספר ימים וחלקם אף למספר שבועות. עזיבת הבית מכורח לפרקי זמן בלתי ידועים, מותירה משקעים רבים בקרב המשפחות והילדים. ההגעה למסגרת הפנימייתית מאפשרת לחניך לחוש שוב תחושת יציבות וביטחון. יש לעשות את המרב על מנת לתת לחניך את התחושה כי "הפנימייה היא בית" במלוא מובן המילה.

חשיפה לאירועי מלחמה

במהלך תקופה זו שיעור החשיפה לאירועי מלחמה גבוהה במיוחד: השמעת אזעקות, נפילת רקטות, טילים ופצצות מרגמה, הרגשת ההדף של הנפילה, היכרות עם בני משפחה וחברים המשרתים בצבא וחוו את אירועי המלחמה, היכרות עם בן משפחה/ חבר/ מכר רחוק שנפגע, נפצע או חלילה נהרג מריסים / נפילה.

תגובות רגשיות בעת האירועים

ניתן ללמוד כי רבים מהילדים ובני הנוער מגיבים ברמות גבוהות של פחד וחרדה למצב: חשש גבוה לפגיעה ומוות של בן משפחה. תגובות רגשיות נפוצות נוספות הן חוסר אונים, פחד, וזעזוע.

השפעת אירועי המלחמה על מצבם הרגשי של החניכים

ממצאי המחקרים ניתן ללמוד כי למלחמה השפעה על התלמידים במגוון תחומים: **תפקוד**: השתתפות בפעילויות הנחשבות למסוכנות, קשיים ללמוד ולהתרכז, ירידה בהישגים הלימודיים, השתתפות נמוכה בפעילויות אחרי הלימודים וריבוי קונפליקטים עם חברים. יש גם עדויות לשימוש מוגבר בחומרים כגון אלכוהול וסמים ("קלים").

חרדה: חששות לחיי בני משפחה, חששות לחיי הילד/ הנער עצמו, חששו להיות לבד בית, סיוטים וכדומה.
דיכאון: תחושות עצב ואובדן.

סימפטומים פוסט טראומטיים

לחשיפה לאירועי חיים לוחצים, כגון מלחמה וטרור, יש השלכות בדמותם של סימפטומים פוסט טראומטיים. מקובל לזהות סימפטומים המשקפים חוויה מחדש של האירוע ללא שליטה, ניסיונות להימנעות מחוויות הקשורות לאירוע הטראומטי, וסימפטומים שונים המצביעים על עוררות גבוהה. **ביטויים לסימפטומים פוסט טראומטיים**: חשש מכך שהדבר הרע יקרה שוב, תגובות בהלה, דאגה, פחד ועצב.

בקשה לעזרה

יש קשר ברור בין עוצמת הסימפטומים לבקשתו של הילד/ הנער לעזרה מדמות טיפולית. תלמידים שמבקשים עזרה הם במצב הרבה פחות טוב מהתלמידים האחרים. התלמידים שאינם בטוחים שהם זקוקים לעזרה הם במצב הרבה פחות טוב משל אלו שאינם מבקשים עזרה.

מסקנות והמלצות

חוויות המלחמה מפחידות ומאיימות וגורמות לתגובות של פחד, קשיי תפקוד וסימפטומים פוסט טראומטיים. קשיים רגשיים והתנהגותיים אלו קיימים גם שנה לאחר המלחמה ואף יותר מזה.

על מנת לסייע לחניכים להתמודד עם הקשיים והמצוקות יש לפעול בהתאם להמלצות הבאות:

- א. למפות את הקשיים הרגשיים של החניכים ואנשי הצוות בפנימיות בעקבות המלחמה. יש לערוך ראיונות/ סקר לכלל החניכים ואנשי הצוות על מנת לבדוק את מצבם. הסתכלות כוללת של תוצאות הראיונות/ הסקר יוכלו לתת למנהל הכפר ולצוות הטיפול תמונת מצב של מצבם הרגשי של הילדים. **קבוצת החוקרים שערכה את הסקרים שלאחר מלחמת לבנון השנייה הביעה את נכונותה להתגייס ולערוך סקר דומה בכל פנימיות הרווחה וכפרי הנוער שבאחריות המינהל לחינוך התיישבותי, במטרה לאתר צרכים של חניכים ואנשי הצוות ולזהות חניכים ואנשי צוות שייתכן שזקוקים להתייחסות מיוחדת עקב חוויות המלחמה שלהם.**
- ב. יש לאתר את הצרכים של החניכים ואנשי הצוות ולהנגיש להם מידע, תמיכה וסיוע רגשי בהתאם למאפייניהם ומצבם.
- ג. יש לזהות באופן פרטני את מצבם של חניכים, אנשי צוות ופנימיות הנזקקים להתייחסות מיוחדת. יש לציין כי חשוב לשים דגש מיוחד על אוכלוסיות פגיעות (כדוגמת ילדים ונוער המוגדרים במצבי סיכון).

- ד. יש לתת לחניכים את האופציה לקבל את העזרה כבר עם כניסתם למסגרת הפנימייתית: "האם תרצו לקבל עזרה ממבוגר אשר יודע כיצד לסייע לילדים ובני נוער במצוקה? האם אתה היית רוצה שמישהו יצור אתך קשר כדי לעזור לך להתמודד עם דברים שמציקים לך?".
- ה. מכיוון שהשלכות המלחמה ארוכות טווח יש לעשות את תהליך הראיונות/ הסקר גם בסוף שנה על מנת לבחון את השינוי שחל במצבו הרגשי של החניך ולהעריך את תוצאות ההתערבות.
- ו. קשר עם המשפחות- רמת היחסים של הילד עם המשפחה מסווגת כגורם חוסן מפני נסיבות חיים קשות או מאתגרות. בתקופה זו, חשוב להיות בקשר עם משפחות החניכים ולהתעדכן בדבר מצבם. יש לציין כי ככלל, יש חשיבות רבה לטיב הקשר בין הילד/ הנוער למשפחתו. בתקופות משבר בפרט יש לדאוג לשימור וחיזוק הקשר הקיים.

אנשי הצוות: חשוב לתמוך באנשי הצוות ולבנות את היכולות שלהם כך שיסייעו לבנות את חוסן החניכים כחלק מהמגע היומיומי אתם. כמו כן, יש לתת את הדעת על מצבם הרגשי של אנשי הצוות עצמם.

- א. יש לתת הכשרה ותמיכה מקצועית לצוותי החינוך והטיפול.
- ב. יש להנגיש מידע להורים ומתן הדרכה מתאימה.
- ג. יש לפעול לבניית תשתית טיפולית מותאמת במסגרת שתאפשר הוספת שעות טיפול ישיר בילדים במצבי המצוקה הקשים במיוחד.
- ד. יש לפעול לחיזוק הקשר עם הרשות המקומית ולבחון אפשרויות לקבלת מענה במסגרת גורמי החינוך והרווחה ברשות.

שיתופי פעולה

במקרי חירום במיוחד, עליכם לזכור כי **אתם לא לבד במערכה**. שיתוף פעולה בין אנשי החינוך והטיפול, אנשי משרד הרווחה והחינוך, אנשי אקדמיה, ונציגי עמותות וארגונים שילדי הפנימיות קרובים לליבם, יכול להתוות דרך חדשה ולסייע בהתמודדות עם השלכות של המתח הביטחוני על אנשי הצוות והחניכים.

לסיכום, למבצע צוק איתן השלכות ארוכות טווח על מצבם הרגשי של החניכים במסגרות הפנימייתיות. יש להשקיע מחשבה ואת מרב המשאבים על מנת לתת לחניכים ולצוות המקצועי את המענה המיטבי והמתאים ביותר לצורכיהם האישיים. אנו תקווה שמסמך זה ישמש אתכם ויסייע בהתמודדותכם עם אתגרי והשלכות המבצע.